

SZEMPONT

DR. HORVÁTH MÁTYÁS

A NÉPFELSZABADÍTÓ HÁBORÚ FORRADALMI HAGYOMÁNYAINAK ÁPOLÁSA ÉS AZ ANYANYELVTANÍTÁS

Sok pedagógus a világnézeti nevelést azonosítja a politikai neveléssel. Pedig a politikai nevelés a világnézet formálásának csak egy — igen fontos — tényezője. A politikai élet eseményeinek konkrét vizsgálata és a társadalmi életben való aktív részvétel nagymértékben elősegíti, hogy tanítványainkban materialista nézetek alakuljanak ki a társadalomról. Közelebb kerülnek a társadalom mozgástörvényeinek megértéséhez, kialakul bennük a társadalmi életben való aktív részvételnek, sőt a társadalom megváltoztatásának igénye is.

A politikai nevelés azonban egyrészt szűkebb, másrészt tágabb folyamat, mint a világnézet formálása. Politikánk rendszerének a maga egészében a marxista világnézet az alapja. Vannak azonban olyan célkitűzései, mozzanatai, melyek megvalósítása során együtt haladunk más világnézetű dolgozókkal is, akiket fokozatosan vonunk be olyan akciókba, célkitűzések megvalósításába, melyek egyértelműen és közvetlenül a marxista világnézetből fakadnak. A politikai nevelésnek ez a történelmileg szükséges vonása az ifjúság nevelése során is jelentkezik. Emellett azt is látnunk kell, hogy a politikai nevelés során más feladatokat is megoldunk, pl. formáljuk tanítványaink erkölcsi tudatát, érzéseit és magatartását.

Ugyanakkor a politikai nevelés csupán a társadalomra vonatkozóan formálja tanítványaink nézeteit a természetre vonatkozó helyes materialista nézetek egészükben kívül esnek hatáskörén. Súlyos egyoldalúsághoz vezetne, ha a világnézet formálását kizárólag a politikai nevelés útján akarnánk megoldani.

Helytelen az a pedagógiai gyakorlat is, mely a világnézeti nevelés feladatait kizárólag az oktatás útján, a tanítási órán szándékozik megoldani. A világnézet formálásában, mint általában minden nevelési feladat megoldása során, a tanítási órának központi szerepe van, de

a világnézet kialakulásának folyamatát vizsgálva meggyőződhetünk az órán kívüli tényezők elsőrendű szerepéről. Ezeket a tényezőket tudatosan, tervszerűen és a tanítási órán folyó nevelőmunkával szerves egységben kell megszerveznünk, hogy a hatások egységét biztosítsuk.

A tanítási órán folyó világnézeti nevelés során leggyakrabban elkövetett hiba az álobjektív pozitivizmus, a világnézeti tételek megalapozatlan deklarációja és a világnézeti következtetések elszakítása a tanítás anyagától, illetve a tanulók értelmi fejlettségét meghaladó következtetések levonása.

A világnézet formálását az oktatási folyamat egészével, a tananyag minden részletének feldolgozásával szolgáljuk. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert elég elterjedt gyakorlat, hogy a világnézeti nevelést az ismeretanyag egyes, világnézeti szempontból exponált részeihez kötjük.

A világnézeti nevelés leszűkítésének egyik gyakorlati módja az, hogy azonosítják a vallásos hiedelmek elleni küzdelemmel, sőt egyes szélsőséges esetekben a tanulóknak a vallási szertartásoktól való távoltartásával. A világnézeti és ateista nevelést helytelen elválasztani egymástól. A vallásos hiedelmekkel kapcsolatos munka nem külön feladat, amelyet a világnézetet formáló egyéb tevékenységtől elszakítva végezhetünk.

Ugyanígy nem lehet külön feladat a népfelszabadító háború forradalmi hagyományainak ápolása sem. Ez a tevékenység marxista világnézeti nevelésünk szerves részét alkotja. Tehát nem külön diszciplína a nevelésben, hanem sajátos eleme a szocialista emberformálás folyamatának.

Általános iskolai tantervünk félreérthetetlenül megszabja a pedagógusok feladatát az anyanyelvtanítás keretein belül:

»... neveljen szocialista hazaszeretetre, mélyítse el a nép a haza és a proletár internacionalizmus iránti érzetét, érbessen lelkesedést a szocializmus építésének munkája iránt, s végső fokon járuljon hozzá az irodalmi szemelvényeken keresztül a tanulók világnézetének kialakításához.«

A középiskolák magyar nyelv és irodalom tanterveiben ez a nevelési feladat nem nyert ilyen egyértelmű megfogalmazást, a gimnáziumi tantervből pedig sajátos módon ki is marad. Ezekben az iskolákban — már a tananyag nyújtotta lehetőségek miatt is — sokkal nehezebb a pedagógusok helyzete. Egyéni alkotómunkával kell megtervezniük feladataikat a népfelszabadító háború forradalmi hagyományainak ápolását illetően.

NEVELÉSI LEHETŐSÉGEK ÉS NYELVTANÍTÁS

Kétségtelen, hogy a nyelvtan tanítása nyújt legkevesebb lehetőséget a forradalmi hagyományok ápolására. A művelődési anyag természeténél fogva kedvezőbb feltételeket biztosít az értelmi nevelés célkitűzéseinek megvalósítására. Szigorú szabályrendszere kedvezően

befolyásolja a tanulók logikus gondolkodását, s a nevelőnek a kedvező feltételeket az értelmi erők fejlesztésére nem is szabad elmulasztania.

A kínálkozó lehetőségeket tehát valamiféle pragmatizmusból nem áldozhatjuk fel. Az adott helyzet azonban nem zárja ki, hogy más nevelési területek ne érvényesüljenek a nyelvtan tanításában, függetlenül az iskolatípustól. Ha nincs is olyan bő lehetőségünk a forradalmi hagyományok ápolására, mint az anyanyelvtanítás más ágazataiban, mégis kínálkozik alkalom.

Örülnünk kell, hogy jó és egyre javuló minőségű tankönyvek szolgálják a nyelvtanítás célkitűzéseit. Ha a pedagógus szakszerűen használja ezeket, a nyelvtanórák majdnem minden szakaszában fokozhatják a tanítási folyamat hatékonyságát. Így a nyelvtankönyvek szolgálhatják az adott nyelvtani fogalmak kialakításához szükséges szemléltető szövegeket is. Mivel ezek adóttak a tankönyvekben, az általunk taglalt nevelési feladat érdekében nem áldozhatjuk fel azokat.

Több esetben azonban a nyelvi szemléltető anyag nem elegendő a nyelvtani fogalom kialakításához. Ilyenkor a tanár gondoskodik kiegészítő szövegekről. Ezeket az alkalmakat használhatjuk fel, hogy tartalmilag a szemléltető mondatokat a népfelszabadító háború eseményeiről, hőseiről, eszméiről alkossuk.

Természetesebb, ha ez a tevékenység nem esetleges, hanem a tanuló közvetlen élményeihez fűződik. Az általános iskolában alkalom nyílik erre iskolai kirándulások után, amikor a forradalmi harcok színhelyével, emlékmúzeumokban tett látogatások közvetlen benyomásaival érzelmi telítettségű szinten ismerkedtek meg a tanulók, tehát természetesen következne, hogy a tanár és a tanulók mondatai adott nyelvtani szituációban ebből a tárgykörből származzanak.

Megfelelő alkalmat látunk az egyes települések felszabadulási ünnepeiben is. A tanulók rendszeresen részt vesznek koszorúzási ünnepségeken, emlékünnepeken. Nem ritka, hogy ilyenkor alkalmuk van veteránokkal, a felszabadulás napjainak szemtanúival találkozni. Az ilyen közvetlen élményen alapuló lehetőségek természetessé teszik, hogy utána néhány órán példamondataink, nyelvtani-helyesírási feladataink tartalmukkal a népfelszabadító háború és annak hősei felé forduljanak.

Különösen keressük a testvériség-egység eszméjének nevelési lehetőségeit. A jugoszláv népek mellett a nemzetiségek közös harca is volt a népfelszabadító háború. Dr. Dávid András 1972 augusztusában a magyar szakos tanárok szemináriumán elhangzott előadásában számos lehetőségre mutatott rá, hogyan tudjuk felhasználni az oktatásban a Petőfi-brigád emlékét. Ugyanakkor nevelési szempontból is teljes mértékben hasznosítanunk kell ezt a lehetőséget. Különösen azokban a helységeken, ahol a Petőfi-brigád megalakult, vagy nagy számban csatlakoztak hozzá a magyar fiatalok.

Meg kell említenünk az iskolai ünnepeket is. A köztársaság napját, a hadsereg napját, a győzelem ünnepét minden iskolában megünnepeljük, illetve megemlékeznek ezekről a napokról. Ebben az eset-

ben is a közvetlen élmény anyagát ne hagyjuk nevelési szempontból kihasználatlanul. A legközelebbi órákon inspirálja a tanulókat nyelvtani feladataik megoldásában.

A fentiekből láthatjuk, hogy ha kisebb mértékben is, mint az irodalomolvasásban, de mód nyílik a nyelvtanításban is, hogy a természetes adottságokat felhasználjuk a forradalmi hagyományok ápolására. Ez a tevékenység azonban, mint ahogy előzetesen kiemeltük, nagy körültekintést igényel. A merev tanári hozzáállás, az érzelmi telítettség hiánya a tanulóknál a cél vulgarizálását fogja eredményezni. Tudatformálás helyett álszentelkedést idézhetünk elő.

AZ IRODALOMOLVASÁSBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEK

A jugoszláv népi forradalmat kiváltó okok, a forradalom eseményei, alakjai, a hősokeket fűtő eszmék és eszmények megtalálhatók irodalmunk anyagában is. Az irodalom azonban nem úgy tükrözi a valóságot, mint a tudomány. Az utóbbi a világ törvényszerűségeit, a valóságról alkotott elképzeléseket fogalmakban, ítéletekben, törvényszerűségeken általánosítja. A művészi-irodalmi megismerés bizonyos mértékig ellentétes a tudományos megismerés módjával. Míg a tudományos megismerés inkább a tudatra hat, az irodalom a maga eszköztárával, ábrázolási lehetőségeivel inkább az érzelmekre hat, az olvasótanuló nézeteit formálja, alakítja személyiségét.

Olvasókönyveink szemelvényanyagát tehát így közelítsük meg: ne az ismeretgazdagítás legyen fő célunk, hanem mély érzelmi alappal a tanuló magatartását, hozzáállását igyekezzünk formálni általuk.

Fokozottan érvényes a fenti megállapítás az alsó tagozatos tanulóknál. Konkrét ismereteik a népfelszabadító háborúról igen hiányosak. Csak bizonyos epizódokat ismernek meg ebből a tárgykörből az iskolai oktatás során a természet- és társadalomismeret, majd a társadalomismeret keretében. Hiányos ismereteiket kiegészítik a különböző információforrások, mint a tévé és a film, azonban ez feldolgozatlan élményanyag, rendszerezetlen ismeretekkel.

Különösen nehéz a helyzete a pedagógusnak az I. osztályban. Maga a háború fogalma is távoli a mai elsős kisdíáknak. Az iskolán kívüli információs források alapján inkább a csata fogalma alakul ki benne. A pedagógus rendkívül nehéz helyzetben van, amikor összetett társadalomtudományi fogalmakat kell a hétéves tanulóval megértetnie. Ha nem akar tanítványaira életkori sajátosságukat meghaladó feladatot róni és a tartalom helyett üres vázat adni, kénytelen felfedezni a népfelszabadító háború elbeszélő elemeit. Törekvése ez alkalommal is a gyermekhősök felé kell hogy irányuljon. A tanuló, azonosítva magát, vonzódik a gyermekhősökhöz, beleéléssel érzelmi síkon szinte újra átéli a különböző történetek gyermekszereplőinek tetteit.

A *Napsugár* olvasmányanyaga egyetlen szemelvényt tartalmaz a népfelszabadító háború tárgyköréből. A szerkesztőket gátolta az a tény,

hogy a tanulóknak ezen a fokon elsősorban képzési feladatokat kell megvalósítaniuk (meg kell tanulniuk olvasni), másrészt számoltak az ismeretek hiányával.

A *Miska, a kis futár* című olvasmány feldolgozásakor a tanítónak nem arra kell törekednie, hogy a hiányzó ismereteket pótolva nagy tablót vázoljon fel a népfelszabadító háborúról, hanem megértetni a tanulókkal, hogy az általános népi felkelésben a maguk módján a gyermekek is kivették a részüket. Erejükhez mérten segítették a felnőtteket. Igyekezzenek beleéltetni a tanulót a szituációba, mert csak így képes felfogni a történetben szereplő gyermekek hőstettét.

Van azonban a népfelszabadító háborúnak olyan alakja, aki az elsős tanuló előtt is jól ismert: Titó elvtárs. Nevét ismerik, létezéséről tudnak, ha sokuk számára elvont fogalomként létezik is. Éppen ezt szándékoznak a szerzők kihasználni, illetve a fogalomban élést feloldani, közel hozni alakját a tanulókhöz. A *Tito*, valamint *A kis kapás* című szemelvényekkel azt szeretnék érzékeltetni, hogy a népfelszabadító háború és a szocialista országépítés nemzetközi jelentőségű hőse éppen olyan viszontagságoknak volt kitéve gyermekkorában, mint a kis olvasók egy része napjainkban. Az időjárás viszontagságaival szembeálló kisdíjak, otthon és a rokonoknak a mezőgazdasági munkákban segítő gyermek példaként szolgálhat tanítványainknak.

Különös figyelemmel kell feldolgozni a *Tito születésnapján* című olvasmányt. Az ifjúság napján rendezett ünnepségek rendszerint nem hozzák eléggé emberközelbe az ünnepeltet. A héteves tanuló csak a külsőségeket észleli, sokszor nem érzi az ünnepségek belső tartalmát. Az olvasmány feldolgozásával eléjük varázsoljuk az ünnepelt otthonát, Jugoszlávia minden nemzete és nemzetisége szeretetétől övezett államfőt, aki a társadalmi átalakulás sodrában következetesen munkálkodott a forradalmi hagyományok ápolásán, azok továbbfejlesztésén, gyakorlati alkalmazásán.

Mivel az életkori sajátosságok egyre nagyobb lehetőségeket biztosítanak, a II. osztályos *Gyöngyvirág* több szemelvényt tartalmaz tárgykörünkből. Az előző osztályban megkezdett munkát fejleszti tovább a *Séta a kertben* című olvasmány. Vele kapcsolatban már felidézhetjük a tanulók előzetes ismereteit, beszámolhatnak olvasmány-, film- és tévéélményeikről. Fontos az, hogy a tanulóknak ne közhelyek maradjanak, hanem megszilárduljon bennük a hit, Tito őszintén érdeklődik a gyermekek, az ifjúság élete iránt, mert ők lesznek folytatói a szocialista építésnek.

A népfelszabadító háború témaköréből két olvasmányra szeretnénk felhívni a figyelmet. Az egyik Jelka néni és a magyar pionírok. Ezze az olvasmánnyal kezdetét veheti nevelőmunkánk annak tudatosítására, hogy az össznépi ellenállásban a jugoszláviai magyarság is tevékenyen részt vett. A vajdasági pioníroknak kevesebb alkalmuk volt a fegyveres tettekre, de annál több a harcolók vagy bebörtönzöttek hozzátartozóinak megsegítésére. Ebben a tevékenységben a magyar gyermekek is kivették részüket, és gondoskodásukkal igyekeztek feledtetni a családtagok távollétét, enyhíteni az ápoló kezek hiányát.

A másik olvasmány a *Hadirokkant*. A népfelszabadító háború hősei köztünk élnek. Sokan abból a harcból, melyben pusztá életüket állították szembe a fasiszta hadigépezettel, rokkantként kerültek ki. Az ilyen embereknek éreznők kell az egész társadalom minden tagjának figyelmességét, megbecsülését. De a figyelmesség nem kapcsolódhat csak adott ünnepekhez! A mindennapjaikat kell szebbé tenni.

Sajnos, mindkét olvasókönyv szemelvényanyaga távol áll az irodalmi igényességtől. Eredetiben sem voltak irodalmi remekművek ezek a szemelvények, a fordítások pedig csak torzítottak rajtuk. A pedagógusoknak arra kell törekedni, hogy legalább erőszakos didaktizálással ne rontsanak tovább a szövegeken.

A III. osztály számára készült *Aranykapu* irodalmi szempontból örvendetes változást hoz. A népfelszabadító háborúval kapcsolatos szemelvényanyagát általában jó tollú íróktól válogatták össze. Példa erre Asren Diklić *Az erdő kis házikója*, valamint Branko Ćopić *Háborús gyermekkor* című regényrészlete.

Az első szemelvény szinte a népmesék hangulatával varázsolja a tanulók elé a partizánélet viszontagságait. A másik a tegnapi még unott vagy éppen gyűlölt iskola pusztulásával érzékelteti a háborús rombolás értelmetlenségét. A szövegek irodalmi értéke lehetővé teszi, hogy a tanítóság sikeresebben valósítsa meg nevelési feladatait. A mély érzelmi átélés, az események sajátos vonzása megengedi, hogy tüzetesebb történelmi ismeretek nélkül is sikeresen feldolgozzuk őket. Nem is marad el a siker, ha az érzelem- és gondolatébresztésre helyezzük a hangsúlyt, nem pedig bőséges tényanyag nyújtására.

A IV. osztályos *Tavaszi rügyek* népfelszabadító háborúval foglalkozó szemelvényanyaga lényegében ismétli az előző osztályok tematikáját. Az ismétlések elkerülése végett nem szeretnénk ezekkel külön-külön foglalkozni. Van azonban a szemelvények között egy, amely külön figyelmet érdemel. Ez Majtényi Mihály *Misi* című elbeszélése.

Említettük már, hogy a népfelszabadító háború legendás hőseit emberközébe kell hoznunk. Ez a törekvés azonban ne jelentse a nemzeti (és nemzetközi) hősök profanizálását, amivel itt-ott találkozhatunk. Pl. a háború előtt Hunyadi nevét ismert hashajtó keserűvíz viselte, napjainkban pedig az epikus hős Zrínyi neve konyak- és sörmárka lett.

A népfelszabadító háború több hősről gyáróriásokat neveztek el. Ezek a nevek azonban a csaknem három évtized alatt inkább ipari készítmények márkáiként élnek a köztudatban, és keveseket emlékeztetnek névadójukra. Így van a fiatalság Szervó Mihály nevével is. Ha ezt a nevet halljuk, a bánáti élelmiszeripari kombinát készítményei idéződnek fel emlékezetünkben, nem pedig tartományunk magyar néphőse.

A tankönyv szerkesztője nagyon helyesen tette, hogy a szemelvényekkel alkalmat ad a népfelszabadító háború magyar néphőseire emlékeztetni. A bánáti iskolákban elég, ha csak a szöveget dolgozza fel a tanító, a tartomány többi táján azonban a környék vagy helység magyar néphőseit is meg kell említenünk. A tanulók érzelmvilágában

méltó helyet kell biztosítanunk a közelmúlt azon magyar hőseinek, akik Jugoszlávia többi népével együtt életüket áldozták a forradalmi társadalmi eszmék valóra váltásáért.

Az általános iskola felső tagozatára készült olvasókönyvekben megszorodnak a nevelési lehetőségek. Az V. osztályban a tanulók tárgyi ismeretei még mindig felületesek a népfelszabadító háborúról, de érettebb voltak kitágítja lehetőségeink határát.

Az *Elmúlt időkről* című fejezet szerves részét képezi az a három szemelvény, mely a népfelszabadító háború témaköréhez kapcsolódik. Ismeretanyagukat illetően a társadalomismerettel tartanak rokonságot, azzal képeznek koncentrációt. A szemelvények szereplői gyermekek, vagy gyermekek is, tehát a tanulókhöz közelálló személyek.

A *börtön foglyai* című elbeszélés a háború előtti osztálytársadalommal ismerteti meg a tanulókat. Andris, az elbeszélés hőse a tanulókkal együtt megismerkedik a bebörtönzött kommunistákkal, akik a születendő új társadalmi rendért szenvednek börtönbüntetést. Az író nem közvetlenül ismerteti a foglyok bátor magatartását, hanem részeges börtönőrökkel mondatja el azt. Észre kell vétetnünk tanítványainkkal, hogy szervezettségük, öntudatos magatartásuk, harcuk céljai még örükből is önkéntelen elismerést váltott ki.

A *baba* című elbeszélés már a háborús évek légkörébe vezeti az olvasót. Házkutatás, a megszállók és bérencek embertelen magatartása az ellenálló családjával szemben, de ugyanakkor kiérződik félelmük is a szabadságharcosoktól. A tanulóknak meg kell sejténiük, hogy a partizánokat támogató hátországi lakosság a maga módján épp olyan hősiességet vívott a megszállókkal, mint a fegyveres harc résztvevői, épp olyan szenvedéseket, megpróbáltatásokat kellett kiállniuk, mint azoknak, akik szemtől szembe álltak az ellenséggel. A harc mindenütt folyt: hegyekben, városokban, a hideg lakásokban. Talán még hősiesebb volt a kislány harca fagyos teste, éhes gyomrocskája ellen, mint a felnőttek küzdelme.

A *barackfa* című szemelvény a forradalom oltárán hozott legnagyobb áldozatról szól: hogyan vesztette életét egy partizán, hogy vesztette el édesapját egy gyermek.

A szemelvények legnagyobb értékét abban látjuk, hogy éreztetni tudják a tanulókkal, hogy a forradalom tudatos harc volt. Résztvevői a legnagyobb megpróbáltatást is vállalták a végső célért: az új társadalmi rend megteremtéséért, az ország felszabadításáért. A szövegek irodalmi értéke biztosítja, hogy nem közvetlen közlés formájában, hanem áttételesen jutnak ismeretekhez. Még értékesebb, hogy megfogalmazatlanul is, érzelmi síkon tudnak hatni tanítványaikra.

A VI. osztály olvasókönyvében megsokasodnak a népfelszabadító háborúról szóló szemelvények. A szerző abból a helyes feltevésekből indul ki, hogy a tanulók életkori sajátosságai nagyobb lehetőséget biztosítanak a nevelési célok megvalósítására. A szemelvényanyagot Títo az újvidéki pionirokhoz intézett beszédének egy részlete vezeti be. Feltétlen feldolgozásra javasoljuk, annak ellenére, hogy a szerző szinte fejezetkezdő szöveggént iktatta az olvasókönyvbe. A népfelszabadító erők volt főparancsnoka ebben a beszédében ugyanis

érzékelteni, hogy a népfelszabadító háború nemcsak bizonyos társadalmi eszmék megvalósításáért folyt, hanem azzal párhuzamosan egy új erkölcs megteremtéséért is küzdöttek. Nem a célok megvalósulása volt a fontos mindenáron. A küzdelem középpontjában mindenütt és minden körülmények között az ember áll, aki viselte a harcok minden szenvedését, de a harcos gondoskodott a menekültekről, a gyermekekről is, akik majd építói lesznek az új társadalomnak és örökösei, hordozói az új erkölcsnek. Minden tekintetben példaként kell állítanunk a tanulók elé ezt a magatartást! Büszkének kell lenniük, hogy örököseik a népfelszabadító háború hagyományainak!

Az ötödik század futára című olvasmány hőse feltehetően már több gyermek számára ismert. Ezt az adottságot kell kihasználnunk az olvasmány feldolgozásakor. A változatos cselekmény, a gyermekhős viszontagságai alkalmat adnak, hogy követendő példaként állítsuk tanítványaink elé. Ez nem lesz nehéz feladat, mert Branko Čopić az életkori sajátosságoknak megfelelően dolgozta fel a történetet. Az olvasmány megismerése után, ha lehetőség nyílik rá, nevezünk el pionír vagy felderítő őrsöt hősünről.

Három kötetmény (*A sebesült, Kordun síkon sok már a sír, Egy elesett partizán anyjának*) foglalkozik a népfelszabadító háború tematikájával. Bármelyiket is dolgozza fel a pedagógus, nagy körültekintéssel fogjon munkájához. Teljesen mellőznünk kell a »cselekmény« átmeséltetését! Helyette a művek esztétikai értékeit helyezjük a figyelem középpontjába. Csak így tudjuk kibontani a bennük foglalt érzelmi anyagot. Végeredményben el kell érniük, hogy a mai társadalom gyermekének magatartásformáihoz tartozzon:

»Nagyon szép élni, anyám, de újra halálba mennék azért, amiért meghaltam egyszer.«

Ugyanezt a gondolatot találjuk Branko Čopić *Ne búsulj, bronzőr:* című regényéből vett részletben. Az elesett néphős anyja fia szobrával beszélget, s ez a groteszk szituáció alkalmat teremt a pedagógus számára, hogy emberközélebről szemléltethesse a népfelszabadító háború hőseit. A beszélgetésből ugyanis megtudjuk, hogy az elesett harcos éppen olyan falusi gyermek volt, mint talán éppen tanítványaink. Fürt, faragott, barkácsolt, ábrándozott. De álmainak — álmaik — valóra váltói a mai fiatalok. Lehetőségeiket éppen ők, a vérüket áldozók teremtették meg, akik készek lennének újra minden áldozatra, ha a szükség úgy kívánná. A tanulók nem vonhatnak le más következtetést: a mai kor gyermekének minden társadalmi adottságot kihasználva arra kell törekednie, hogy korszerűbb formában tovább folytassa a megkezdett utat.

A VII. osztály olvasókönyvének megfelelő szemelvényanyagából három téma érdemei fokozottabb figyelmet. Az egyik a kragujeváci vérengzést megörökítő, *Az elnémult iskolacsengő* című olvasmány, valamint az ugyanerre a témára íródott Desanka Maksimović-vers, a *Véres rege*. A téma valószínűleg már általánosan ismert a 7. osztályos

tanulók előtt a filmváltozatok alapján, ezért fokozottabb figyelmet fordíthatunk a tartalmi elemek mellett a mondanivaló kibontására és az érzelmekeltésre.

Mindkét szemelvény — különösen a költemény — kitűnően érzékelteti, hogy a fiataltság, köztük a középiskolás diákság is milyen aktív szerepet vállalt a megszállók elleni harcban. A bátorságnak, a rettenhetetlen meg nem alkuvásnak állíthatunk példát a kragujeváci gimnazisták magatartásával. Ne feledkezzünk meg, hogy a feldolgozás során tanáraik példájával bizonyítsuk a nevelők kötelességét: tettekkel is bizonyítják az általuk hirdetett elvek helyességét!

A *néphős sírjánál* című olvasmány lehetővé teszi, hogy tanítványaink megismerjék a jugoszláv munkásmozgalom, valamint a népfelszabadító háború egyik kiemelkedő magyar nemzetiségű hőseit. Pap Pál példázza azoknak az ismert és ismeretlen harcosoknak az alakját, akik a háború előtt a munkásmozgalomban, majd a háború viharában fegyverrel a kezükben képviselték az igazi proletár internacionalizmust és a testvériség-egység eszméjét. Igen fontos, hogy a mondanivalót ne korlátozzuk csak Pap Pál alakja köré. Megfelelő feldolgozással hozzájárulhatunk, hogy eltüntessük a tanulók kisebbségi érzését, fokozhatjuk önbizalmukat. A Pap Pálhoz hasonló hősök példájával bizonyíthatjuk, hogy a magyarság öntudatos képviselői kezdettől a haladó gondolat, az új társadalmi rend és a népek testvériségének eszméje mellett harcoltak.

A *Helytélés* című regényrészlettel érzékeltethetjük tanítványainkkal, hogy milyen kegyetlen és egyenlőtlen harcot kellett a partizánoknak vívniuk. Az ellenség számban és felszerelésben erősebb volt a partizánalakulatoknál. Az igazságos harc tudata és az, hogy a hazájukat védik a betolakodóktól adott erőt és fölényt a partizánoknak a betolakodók elleni győzelmes harchoz. Szorgalmi feladatként olvassuk el tanítványainkkal az egész regényt.

A VIII. osztály olvasókönyvében jelenik meg először a hazai (vajdasági) táj és a hazai emberek is a népfelszabadító harcokban. *Pinkit találkozott Titóval* című olvasmánya lehetőséget nyújt, hogy érzékeltesdük: függetlenül a kedvezőtlenebb terepviszonyoktól, Vajdaság és a vajdasági emberek és népek is kivették méltón a részüket a megszállók elleni harcból. Azokban az években formálódott szűkebb hazánk, Vajdaság új arculata, hogy minden itt élő nép és nemzetiség békés alkotóműhelyévé váljon.

A fenti olvasmányhoz kapcsolhatjuk a *Bácskai szimfónia* című vers feldolgozását. Mivel olvasókönyveinkben az egyetlen szemelvény, mely a Petőfi-brigról szól, nagyobb alapossággal dolgozzuk fel. Éreztesdük a költeménnyel, hogy a harcosokat a világszabadság nagy költőjének, Petőfinek a szelleme fűtötte. Rongyosan, hiányos felszereléssel, de öntudattól fűtötten indultak a harcba, hogy tetteikkel biztosítsák a méltó helyet a vajdasági magyarságnak a születő új világban. Kár, hogy olvasókönyveink nem biztosítanak több lehetőséget a magyarság részvállalásának tudatosítására!

A *Tito parancsa* című óda feldolgozásával alkalom nyílik arra, hogy a költői nyelv képrendszerének segítségével végigvezessük tanítványainkat a háború minden borzalmán, ugyanakkor a forradalom vezéregyénisége iránt is fokozhatjuk a köteles tiszteletet. A költemény feldolgozásakor elkövetett leggyakoribb hiba, hogy a pedagógusok nem a képrendszerben mélyednek el, hanem végigvezetik a tanulókat a »cselekményen«. Elemi hiba, mert a befejező osztály tanulóinak már rendelkezniük kellene megfelelő jártassággal a trópusok ismeretét illetően, s ennek birtokában érdemlegesebb elemző munkát is folytathatnánk.

A felsorolt szemelvényekkel még konrántsem merítettük ki az olvasókönyv nyújtotta lehetőségeket. Ugyanis a szerző feltehetően figyelembe vette, hogy ebben az osztályban ismerkednek meg a tanulók részletesebben történelemből a népfelszabadító háború eseményeivel, tehát megalapozottabb tárgyi ismeretekkel rendelkeznek. Így a szemelvényanyag tetemesebb részét szentelhetette ennek a tárgykörnek, mint ahogy azt az előző osztályokban tapasztaltuk.

A középiskolai irodalomtatásban alig van lehetőség, hogy a tanórák keretében szervezeten munkálkodjunk a forradalmi hagyományok ápolásán. Egyedül a 4. osztályos anyag biztosít erre némi lehetőséget. Itt kapják ugyanis a tanulók a jugoszláviai magyar irodalom áttekintését. Ennek keretében a Híd szerepével és utolsó háború előtti főszerkesztőjével, valamint Debreczeni Józseffel, Herceg Jánossal, Majtényi Mihállyal, Gál Lászlóval, Thurzó Lajossal és Fehér Ferencsel kapcsolatban adódnak bizonyos szövegválogatási lehetőségek, hogy hangsúlyozottan foglalkozzunk a kitűzött nevelési feladattal. Az általános iskolától eltérően a gimnáziumban nem hivatkozhatunk konkrét szemelvényekre, sem azok feldolgozási lehetőségeire. A középiskolai tanárnak tanmenete összeállítása közben kell gondolnia erre a feladatra, hogy az említett írók feldolgozásakor olyan szövegeket is elemezzen, amelyek a nevelési célok megvalósítását is lehetővé teszik a képzési feladatok megvalósítása mellett.

A FOGALMAZÁSTANÍTÁS ADTA LEHETŐSÉGEK

Az általános iskolai fogalmazástanítás kevesebb lehetőséget nyújt a forradalmi hagyományok ápolására, mint az irodalomolvasás. A tanulónak csak a befejező osztályban lesz kellő ismerete, hogy a népfelszabadító harokról írni tudjon. Ennek ellenére a tanároknak nemcsak hogy megvan a törekvés, hogy az írásbeli feladatokban is megvalósítsák ezt a nevelői célt, de sokszor megalapozatlanul is rákényszerítik a tanulót, hogy ebből a tárgykörből merítse fogalmazványja témáját. Így pl. alig van iskola, ahol minden évfolyamon november 29-e körül vagy december 22-én ne fogalmaznának a köztársaság keletkezéséről vagy a Jugoszláv Néphadseregről. Az ilyen — tárgyismeret nélküli — fogalmazványok pontosan tükrözik a törekvés célt tévesztettségét. A tanulók írásai hemzsegnek a pontatlanságoktól, az érzés és

értelem nélküli mondataktól. Lépten-nyomon hallomásból lejegyzett politikai közhelyekkel találkozunk, gondolatokkal, melyek nem tartoznak érzésvilágunkhoz.

Ilyen formában helytelen kezdeményeznünk azokat a fogalmazványokat, melyek a forradalomból merítik témájukat. De szorgalmazni kell a már említett irodalmi szövegeken alapuló értékelő fogalmazványokat, vagy azokat, melyek élményeit a tanuló az iskolai ünnepeken merítette.

Fokozottabb lehetőség nyílik a nevelésre a különböző pályázatokon való részvétel alkalmával. Szinte nem múlik el év, hogy valamelyik társadalmi szervezet ne hirdetne pályázatot olyan fogalmazvány írására, melynek tartalma a népfelszabadító harcokkal ne tartana rokonságot. Ilyen alkalommal csak a tehetségesebb tanulókat kell bevonunk a pályamunkák elkészítésébe. Ezek a tanulók olvasottabbak, tájékozottabbak, vagy képesek arra, hogy forrásmunkákat is használjanak munkájuk közben.

Igaz, hogy ilyen esetben a nevelőmunka nem terjed ki minden tanulóra, de hatásosabb azok körében, akik rátermettebbek vagy nagyobb érdeklődést tanúsítanak anyanyelvük iránt.

Ezzel ellentétben a középiskolába a fogalmazástanítás szinte pótolja az irodalomoktatás gyérebb lehetőségeit. Ezen a fokon is jó lehetőségek rejlenek a pályázatokban, de a rendszeres iskolai fogalmazástanítás keretében is adva van minden lehetőség, hogy tanítványaink figyelmét a forradalmi hagyományokra irányítsuk. A középiskolai dolgozatok tanúsítják, hogy tanáraink élnek is ezzel a lehetőséggel.

AZ IRODALMI SZAKKÖRBEN FOLYÓ MUNKA

Az általános és középiskolai irodalmi szakkörökben egyaránt alkalom adódik arra is, hogy a népfelszabadító háborúról szóló irodalom feldolgozásra kerüljön. A szakköri tevékenység fűződhet egy-egy nevezetesebb évfordulóhoz (pl. a párt 50 éves évfordulója, a népi forradalom kezdetének 30. évfordulója, az AVNOJ II. ülésének 30. évfordulója stb.), de szervezhetjük tematikusan is: a népfelszabadító háború a lírai alkotásokban, a prózában, regényirodalomban; a forradalom gyermekhősei, nők a népfelszabadító háborúban stb.

A nevelési cél megvalósítása mellett egyéb célok elérését is szorgalmazhatjuk: az olvasási kedv fejlesztését, az előadókészség kialakítását stb. A felsorolt lehetőségeket nem tekinthetjük mellékcéloknak: a szakköri munka lényege az elmélyült esztétikai nevelés, amelyre a szakköri összejövetelek oldott légköre még alkalmasabb lehet, mint az iskolai tanóra. De az esztétikai neveléssel párhuzamosan, illetve azzal egybekötve folyik a világnézeti nevelés is, melynek fontos tartozéka megbeszélésünk tárgya, a forradalmi hagyományok ápolása.

Ha a fentieket elvként fogadjuk el, akkor a szakkörvezető tanárnak ügyelnie kell, hogy a szakköri tagok elé kerülő irodalmi alkotások ne csak tartalmi, hanem esztétikai szempontból is méltóan képviseljék azt a témakört, amelyre vonatkoznak. Ha vizsgálódásaink közép-

pontjába az irodalmi alkotást állítjuk bizonyosak lehetünk benne, hogy elkerülhetjük a jelszószerű közhelyek üres puffogatását. Az irodalmi szöveg közvetlenül, hangulatos formában hasson a tanulóra, minden belemagyarázás, aktualizálás nélkül.

Természetesen az irodalmi szakkör közel sem tehet olyan szolgálatot a nevelésnek, mint a történelmi szakkör. Nem is szükséges, sőt nem is szabad, hogy a cél eszközzelleget nyerjen, és az irodalmi szakkört történelmi szakkörre változtassuk.

AZ ISKOLÁN KÍVÜLI HATÁSOK BEVONÁSA A NEVELÉSI CÉL MEGVALÓSÍTÁSÁBA

Számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy tanítványaink az iskolán kívül is szereznek ismereteket a népfelzabarádító harcokról. A tömegkommunikációs eszközök (rádió, tévé) és a film gyakran merítik témájukat ebből a tárgykörből. Különösen az általános iskolás az, aki erősen vonzódik a cselekménydús háborús témájú filmek iránt. Azonosítja magát a filmek hőseivel, beleéli magát az ábrázolt szituációkba. Öntudatlanul is formálódik nézete, fokozatosan »ellenségre« és »szövevényesre« osztja a szereplőket. Tárgyi ismeretek híján hajlamos a sematikus, fekete-fehér felosztásra.

Mivel a felnőttek vagy a pedagógus utasítása nélkül is szívesen nézik az ilyen filmeket, mi sem kézenfekvőbb, hogy nevelési szemszögből kihasználjuk ezt a jelenséget. A tanároknak figyelemmel kell kísérniük a filmszínházak és tévé műsorát, felhívni a tanulók figyelmét egy-egy filmre, mely a népfelzabarádító háború eseményeivel foglalkozik. Ha közösen vagy egyénileg megtekintették azokat a tanulók, találjunk rá időt, hogy megtárgyaljuk irodalomórán. Ez annál inkább szükséges, mert az utóbbi években nem egy film készült, mely a naturalizmus, a groteszk vagy a szatíra kifejezési eszközeivel ábrázolja a forradalom eseményeit, hőseit. Ilyen esetben szinte elengedhetetlen a tanári segítséggel történő elemzés, mert ellenkező esetben előfordulhat, hogy a tanulók tévesen értelmezik, vagy éppen ellenkező hatást váltana ki belőlük a feldolgozott esemény, mint amit elérni szeretnénk.

A középiskolás tanulók érettsége lehetővé teszi, hogy a filmelemzés közben a film formanyelvét is ismertessük. A cselekmény és a színészi teljesítmény elemzése mellett az irodalmi esztétikum észrevételéhez hasonlóan fokozatosan vezessük be tanítványainkat a filmszététikumba is. A cselekmény által kiváltott érzelmi hatás ezáltal elmélyülhet.

Az iskolai kirándulások alkalmával a népfelzabarádító háború nevezetes emlékműveivel, eseményeivel ismerkednek meg a tanulók. Már szólunk arról, hogy ezt hogy hasznosíthatjuk a nyelvtanórán. A mozgalmi élet lehetővé teszi, hogy tanítványaink a Petőfi-brigád vagy a vajdasági brigádok nyomdokain végigjárják szabadságharcosaink hősi útvonalát. Nagy hatást érhetünk el ilyen alkalmakkor, ha a mozgalmi vezetők mellett a meneteléseken a brigádok valamelyik élő tagja és a magyartanár is részt vesz, hogy szavaikkal, elbeszélésükkel felele-

nítsék a múlt hősi harcait, a résztvevők hősiességét s általuk merít-
senek tanítványaink erőt a szocializmus építéséhez, hogy magukra
találjanak a békében, ismerjék fel azokat a lehetőségeket, amelyek
rájuk várnak a tudományos és technológiai forradalomban.

X X X

A lehetőségek felsorolása korántsem teljes. Mindez jelentős mér-
tékben függ a helyi adottságoktól és az ifjúsági mozgalmi élet fejlett-
ségétől. Teljes eredményt nevelési munkában csak akkor érhetünk el,
ha a marxista világnézeti nevelés nem kötődik tantárgyakhoz (pl. csak
az anyanyelvtanításhoz vagy más tantárgyhoz), hanem átszövi az iskolai
és iskolán kívüli tevékenység minden elemét. Ellenkező esetben nem
leszünk mentesek a dogmatizmustól. A dogmatikus munkának pedig
az lesz az eredménye, hogy a tanulók szemforgató farizeus módra
megtanulják, hogy mit kell mondaniok adott szituációban, nem
pedig szocialista ember módjára viselkedni.

